

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Het economische bestuur als kerntaak van de Europese Unie

De EU-regels voor het economisch bestuur hebben ontegenzeggelijk een 'spill-overeffect' naar andere beleidsterreinen. Dit is onvermijdelijk, omdat bijvoorbeeld houdbare overheidsfinanciën en de interne markt nauw samenhangen met de nationale verzorgingsstaten. Om uiteenlopende belangen recht te doen, wordt bij de toepassing van de economische EU-regels een brede set aan beleidsuitgangspunten gehanteerd. Daarin spelen niet alleen marktoverwegingen een rol. De uitdaging voor de toekomst is om de democratische controle op deze uitgangspunten te verbeteren.

door Johan van de Gronden

De auteur is hoogleraar Europees recht aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Radboud Universiteit Nijmegen.

HET IS VRIJWEL ONOMSTREDEN DAT het economische bestuur als kerntaak van de Europese Unie wordt gezien.¹ Voor de stabiliteit van de euro wordt het van groot belang geacht dat er sterk Europees toezicht op de nationale begrotingen is. Het is dan ook vanzelfsprekend dat het nationale financieel-economische beleid hierdoor wordt beïnvloed. Omdat dit beleid echter nauw samenhangt met andere aangelegenheden, dringt zich de vraag op hoe ver de consequenties van het economisch bestuur van de EU reiken. In deze bijdrage wordt daarop ingegaan. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar het economische bestuur in de Economische en Monetaire Unie (EMU), maar ook naar twee andere verworvenheden van de EU: de interne markt en het Europese mededingingsrecht. Sinds het begin van het Europese integratieproject worden de interne markt en het bevorderen van de onvervalste mededinging gezien als enkele van de kerntaken van de EU-samenwerking. Daarom worden in de onderhavige bijdrage de regels voor

de interne markt en de mededinging als onderdeel van het economische bestuur gezien en aan de orde gesteld.

HET ECONOMISCHE BESTUUR VAN DE EMU: DE GROTE LIJNEN

De eurocrisis heeft geleid tot een ongekend grote hoeveelheid maatregelen om het functioneren van de EMU te verbeteren. Hoewel de voorwaarden waaronder leningen aan probleemlanden worden verstrekt van grote invloed zijn op hun nationale beleid,

De eurocrisis heeft geleid tot een ongeken- de hoeveelheid maatregelen om het functioneren van de EMU te verbeteren

wordt hier niet verder op de stabiliteitsmechanismen² ingegaan. Het betreft hier EU-maatregelen die op korte termijn de begrotingsproblemen van eurolanden beogen aan te pakken. Het is van groter belang om het EU-beleid dat erop gericht

is om op langere termijn de houdbaarheid van nationale begrotingen te verzekeren (waarmee de Nederlandse overheid ook te maken heeft), te onderzoeken.

Dit beleid is vastgesteld om de naleving van het Stabiliteits- en Groei-pact (SGP) te verzekeren. De uitgangspunten van het SGP, die ook bekendstaan als de ‘Maastricht-criteria’, zijn genoegzaam bekend. De totale overheidsschuld mag niet groter zijn dan 60% van het bruto binnenlands product (bbp) en voor het overheidstekort geldt de grens van 3% bbp.³ Het Verdrag van Lissabon heeft aan het Verdrag betreffende de werking van de EU (VWEU) enige bepalingen over de EMU toegevoegd. Zo bepaalt artikel 126 VWEU dat lidstaten geen buitensporige overheidstekorten mogen hebben en dat uiteindelijk aan lidstaten in overtreding ‘boeten van een passende omvang’ kunnen worden opgelegd.

Naar aanleiding van de crisis heeft de EU het SGP uitgewerkt in een zestal maatregelen.⁴ Dit zogenaamde ‘Sixpack’ is onlangs uitgebreid met twee nieuwe maatregelen,⁵ die meteen het etiket ‘Twopack’ hebben meegekregen. Om de markten ervan te overtuigen dat het de lidstaten van de EU ernst was met de begrotingsdiscipline, is het Verdrag inzake de Stabiliteit, Coördinatie en Bestuur in de Economische en Monetaire Unie gesloten,⁶ dat ook bekendstaat als het ‘Fiscal Compact’. Hierna worden zowel de getroffen wettelijke EU-maatregelen als het (wat wonderlijke) Fiscal Compact besproken.

Voor het goede begrip van de EU-maatregelen moet op het volgende worden gewezen. Het Sixpack heeft (samen met het later tot stand gekomen Twopack) een tweevoudige doelstelling. Veel aandacht is uitgegaan naar de eerste doelstelling: de lidstaten verplichten de begrotingsregels na

te leven. De tweede doelstelling is echter ook van groot belang. Deze houdt in dat macro-economische onevenwichtigheden in de lidstaten voorkomen moeten worden. De Commissie en de Raad kunnen niet alleen ingrijpen indien de nationale begrotingstekorten excessief zijn, maar ook wanneer er sprake is van macro-economische onevenwichtigheden in de lidstaten.

HET ECONOMISCHE BESTUUR IN DE EMU: HET BEGROTINGSTOEZICHT

Door het Sixpack gaat meer dan voorheen de aandacht uit naar de reductie van de totale overheidsschuld.⁷ De nadruk op 3% overheidstekort wordt thans als eenzijdig gezien en daarom worden ook middellangetermijndoelstellingen van nationale begrotingen in het toezicht betrokken.⁸ Het Sixpack heeft daarom voor het overheidstekort de verplichting om op middellange termijn begrotingsevenwicht te introduceren; dit wordt gedefinieerd als een overheidstekort van 0,5% van het bbp. Daarmee is het Maastricht-criterium met betrekking tot het overheidstekort aangescherpt: in etappes moet dit tekort worden afgebouwd van 3% naar 0,5% van het bbp. In mei 2013 ontstond in 'Den Haag' enige beroering toen de Commissie van Nederland verlangde om voor 2014 het overheidstekort op 2,8% te houden.⁹ Deze eis van de Commissie is echter ontleend aan de EU-wettelijke maatregelen van het Sixpack, waarmee Nederland als lid van de Raad heeft ingestemd. Op middellange termijn wordt zelfs van Nederland naleving van de norm betreffende het begrotingsevenwicht (0,5% van het bbp) verlangd.

In beginsel moeten de lidstaten de begrotingsregels naleven. Alleen in uitzonderlijke omstandigheden mag van deze regels worden afgeweken. Hiervan is sprake in geval van een buitengewone gebeurtenis die buiten de macht van een lidstaat valt en die een aanzienlijke invloed heeft gehad op de financiële positie van die lidstaat dan wel in geval van een periode van ernstige economische neergang van het eurogebied of de EU in haar geheel. De Raad kan dan afwijkingen van de begrotingregels toestaan, mits de houdbaarheid van de begroting van de lidstaat op middellange termijn niet in gevaar komt.

Het toezicht op de naleving van de begrotingsregels loopt via het zogenoemde Europees Semester. Dit betekent dat de lidstaten hun plannen voor de begroting in de eerste helft van het kalenderjaar moeten indienen bij de Commissie. De Commissie formuleert vervolgens voor elke lidstaat een conceptaanbeveling. Deze concepten worden op hun beurt beoordeeld door de Raad, die uiteindelijk ook de definitieve aanbeveling vaststelt. Vastgesteld moet worden dat de landenspecifieke aanbevelingen niet alleen betrekking hebben op de nationale begrotingsproblematiek, maar ook op een breed scala van andere beleidsthema's.¹⁰ Er worden onder meer

opmerkingen gemaakt over de inrichting van de verzorgingsstaat en het concurrentievermogen van de nationale economie. De aanbevelingen dringen er bij bepaalde lidstaten bijvoorbeeld op aan om meer efficiëntie in de zorg te introduceren, om de effectieve pensioengerechtigde leeftijd te verhogen, om de jeugdwerkloosheid aan te pakken, om meer concurrentie in afgeschermdere sectoren van publieke en private overheidsdiensten te introduceren, om het civiele rechtssysteem te hervormen en om het niveau van de publieke diensten op een hoger plan te brengen. Het wekt in dit verband geen verbazing dat Nederland geconfronteerd werd met kritische opmerkingen over de hypotheekrenteaftrek en werd opgeroepen deze fiscale faciliteit vergaand te versoberen.

De aanbevelingen die aan lidstaten worden gericht, zijn een reactie op de plannen die deze lidstaten zelf hebben ingediend. Zij staan derhalve niet los van de beleidsvorming die op nationaal niveau plaatsvindt. Desalniettemin kunnen de Commissie en de Raad invloed uitoefenen op een groot aantal beleidsterreinen 'via de band' van het Sixpack en het Twopack.

In de landenspecifieke aanbevelingen wordt veel aangedrongen op het hervormen van de verzorgingsstaat. Wat hierbij opvalt, is dat sterk wordt gepleit voor efficiency en concurrentie. Daarnaast bestaat er mijns inziens ook veel aandacht voor diverse sociale thema's, zoals toegang tot de arbeidsmarkt voor elke werknemer (geen hoge jeugdwerkloosheid!) en gebruik van bepaalde publieke diensten voor eenieder.

Nu bestaat er reeds geruime tijd een praktijk waarbij de lidstaten aanbevelingen ontvangen van de EU.¹¹ De institutionele structuur van de EMU is echter sinds 2011 aanzienlijk versterkt. In het vweu wordt bepaald dat de lidstaat met een excessief begrotingstekort geen stemrecht heeft als de Raad beslist over de oplegging van een sanctie aan deze lidstaat. Verder bepaalt het Sixpack dat, nadat een aantal stappen in de procedure is genomen, inclusief onder andere de oplegging van de verplichting om geld in een deposito te storten aan het euroland in overtreding, de Commissie voorstelt om een boete (0,2% bbp) op te leggen; deze sanctie wordt vervolgens geacht te zijn opgelegd, tenzij een gekwalificeerde meerderheid van de Raad tegenstemt. Er is hier sprake van een halfautomatische sanctie, omdat alleen bij verzet door de Raad de door de Commissie voorgestelde sanctie van de baan is.

Aangenomen moet worden dat de aanbevelingen van de Raad geen dwingend karakter hebben voor de lidstaten en dat het aan hen is om uiteindelijk de maatregelen te kiezen die de naleving van het sgr garanderen. Door de invoering van de mogelijkheid om een boete op te leggen, hebben dergelijke aanbevelingen wel hun vrijblijvende karakter verloren. Indien het alternatieve beleid van een lidstaat niet succesvol is, kan deze uiteindelijk met een

boete worden geconfronteerd. De lidstaten worden zo gedwongen de Europese aanbevelingen uiterst serieus te nemen. Om het toezicht nog effectiever te maken heeft zowel Van Rompuy, in zijn hoedanigheid van vaste voorzitter van de Europese Raad,¹² als de Commissie¹³ voorgesteld om de EU-instellingen contracten te laten sluiten met de lidstaten. In deze contracten verbindt een lidstaat

De lidstaten worden gedwongen de Europese aanbevelingen uiterst serieus te nemen

zich ertoe om de hervormingen uit te voeren, zoals aangegeven in zijn stabiliteitsplannen. Als dit instrument wordt ingevoerd, zullen de landenspecifieke aanbevelingen nog meer aan kracht winnen.

HET ECONOMISCHE BESTUUR IN DE EMU: HET TOEZICHT OP MACRO-ECONOMISCHE OMSTANDIGHEDEN

Een belangrijk onderdeel van het Sixpack zijn de maatregelen die de Commissie en de Raad in staat stellen om toezicht uit te oefenen op de macro-economische ontwikkelingen in een lidstaat. Nagegaan wordt of in een lidstaat zich een buitensporige macro-economische omstandigheid voordoet. Dit toezicht kan ertoe leiden dat missies naar een lidstaat worden uitgevoerd door de Commissie, eventueel samen met de Europese Centrale Bank, indien de lidstaat in kwestie de euro heeft. Er wordt ingegrepen als het bestaan van een buitensporige onevenwichtigheid wordt vastgesteld. Hieronder wordt verstaan ‘ernstige onevenwichtigheden, waaronder onevenwichtigheden die de goede werking van de Economische en Monetaire Unie in gevaar brengen of dreigen te brengen’.¹⁴ De Raad kan dan op advies van de Commissie een aanbeveling vaststellen, waarbij aangegeven wordt dat er een buitensporig tekort is en dat er corrigerende maatregelen moeten worden genomen. Als de lidstaat in kwestie in overtreding blijft, kunnen er verdere stappen worden ondernomen. Uiteindelijk kan dit leiden tot het opleggen van een jaarlijkse boete. Deze boete is ook, evenals de sanctie opgelegd in het kader van het begrotingstoezicht, halfautomatisch. Dit betekent dat, tenzij de Raad met gekwalificeerde meerderheid tegenstemt, de aanbeveling van de Commissie om een boete op te leggen, geacht wordt te zijn aangenomen.

HET ECONOMISCHE BESTUUR IN DE EMU: HET VERDRAG INZAKE STABILITEIT, COÖRDINATIE EN BESTUUR IN DE EMU

Ondanks alle maatregelen voelden de lidstaten zich door de grote problemen op de financiële markten genoodzaakt om een verdrag ter bescher-

ming van de euro te sluiten: het reeds genoemde Fiscal Compact. Omdat het Verenigd Koninkrijk niet mee wilde doen is het verdrag formeel gezien geen onderdeel van het EU-recht. Desalniettemin wordt voor de handhaving van de begrotingsregels uit dit verdrag gebruikgemaakt van de institutionele structuur van de EU, omdat taken zijn toebedeeld aan de Commissie en het Hof. De doelstelling van het Verdrag is het garanderen van de houdbaarheid van de begrotingen van de lidstaten met het oog op het veiligstellen van de euro.

Wat bepaald is in het Sixpack, wordt in het Fiscal Compact herhaald: het overheidstekort moet kleiner zijn dan 0,5% bbp. De lidstaten lijken vooral te willen benadrukken dat het hun menens is om op middellange termijn de houdbaarheid van de nationale begrotingen te garanderen. Dit streven wordt verder onderstreept met de eis dat de regel van het begrotingsevenwicht bij voorkeur wordt vastgelegd in de grondwet van de lidstaten en, indien dit niet mogelijk is, ten minste in nationale wettelijke bepalingen, waarvan de verbindendheid boven alle twijfel is verheven.

Indien de begrotingsregels niet nageleefd worden, kan de Commissie een procedure tegen de in overtreding zijnde lidstaat starten bij het Hof van Justitie van de EU. Dit kan uiteindelijk leiden tot de oplegging van een dwangsom of boete van maximaal 0,1% van het bbp.

ECONOMISCH BESTUUR: DE INTERNE MARKT

Tot de verworvenheden van de EU behoort sinds lange tijd de interne markt. De ontwikkelingen die de interne markt heeft doorgemaakt sinds het begin van het Europese integratietraject zijn indrukwekkend. Het samenstel aan regels en beginselen die zich op deze wijze hebben ontwikkeld, verdient mijns inziens zeker ook het predicaat 'economisch bestuur'. De regels voor de interne markt en de EMU hangen nauw samen en zijn naar mijn mening op een aantal punten vergelijkbaar.

In essentie komen de verdragsbepalingen voor het vrije verkeer, die de kern van het EU-recht voor de interne markt vormen, erop neer dat nationale overheden geen wetgeving of andere maatregelen die de handel tussen de lidstaten onnodig beperken, mogen vaststellen.¹⁵ De vrijverkeersregels zijn zo uitgelegd door het Hof dat zij geleid hebben tot het openbreken van diverse nationale markten. Mijns inziens is in de rechtspraak de introductie van concurrentie op de interne markt een belangrijke kernwaarde geweest waardoor het Hof zich heeft laten leiden.

Toch moet niet uit het oog worden verloren dat het Hof ook openstond voor de noodzaak om bepaalde doelstellingen van algemeen belang te realiseren. De lidstaten kunnen een beroep op excepties doen ter rechtvaardiging

van beperkingen van het vrije verkeer. In het Verdrag zijn uitzonderingsbepalingen opgenomen en het Hof van Justitie van de EU heeft in zijn rechtspraak excepties, die bekendstaan als de ‘Rule of Reason’, ontwikkeld. Met het oog op de realisering van allerlei doelstellingen van algemeen belang, zoals milieu¹⁶ en het financieel evenwicht van socialezekerheidsstelsels,¹⁷ is het geoorloofd voor lidstaten om het vrije verkeer te beperken. Uit de vaste rechtspraak van het Hof volgt evenwel dat een beroep op een exceptie niet leidt tot een *carte blanche*, maar alleen slaagt indien de lidstaten aantonen dat de maatregelen niet verder gaan dan noodzakelijk is.¹⁸

Opvallend is dat het Hof dit noodzakelijkheidsvereiste de laatste jaren heeft ingevuld door te onderzoeken of het te beoordelen nationale beleid op coherente en systematische wijze is vormgegeven.¹⁹ Door hier de nadruk op te leggen is het Hof mijns inziens begonnen om beginselen van ‘good governance’ te ontwikkelen voor de lidstaten. Het Hof van Justitie, maar uiteraard ook EU-instellingen van de Commissie, kan op deze wijze toezicht houden op de good governance in verschillende lidstaten via de band van de interne markt.

ECONOMISCH BESTUUR: HET EUROPESE MEDEDINGINGSRECHT

De EU heeft ook een lange traditie op het terrein van het mededingingsbeleid. Het betreft hier regels die gericht zijn aan ondernemingen. Deze mogen bijvoorbeeld geen kartels sluiten of misbruik maken van een economische machtspositie. Daarnaast mogen lidstaten geen concurrentievervalsende staatssteun aan ondernemingen geven. Welke bijdrage heeft dit rechtsgebied geleverd aan het economische bestuur?

Het aanknopingspunt voor de toepassing van de mededingingsregels is het begrip ‘onderneming’. Hieronder valt volgens vaste rechtspraak van het Hof elke entiteit die een economische activiteit verricht.²⁰ Dit is een ruime definitie, waardoor veel organisaties en aanbieders, ook op het terrein van de verzorgingsstaat, zoals ziekenhuizen,²¹ artsen²² en woningbouwcoöperaties,²³ zich moeten houden aan de Europese mededingingsregels.

Evenals het geval was bij de EU-regels voor het vrije verkeer, voorziet het Europese mededingingsrecht in uitzonderingen.²⁴ Een exceptie die de laatste jaren sterk in opkomst is, houdt verband met het concept van de ‘dienst van algemeen economisch belang’. Het gaat hier om diensten ten aanzien waarvan de overheid heeft vastgesteld dat toegang hiertoe gewaarborgd moet zijn, zoals de levering van energie, bepaalde ziekenhuisdiensten, bepaalde sociale diensten, enzovoort. In het arrest-Altmark heeft het Hof beslist dat financiële ondersteuning gegeven aan ondernemingen ter

compensatie van de uitvoering van een dienst van algemeen economisch belang geoorloofd is, mits voldaan is aan bepaalde randvoorwaarden, die vooral verband houden met transparantie en het noodzakelijkheidsvereiste.²⁵ De Commissie heeft naar aanleiding van deze rechtspraak beleid ontwikkeld.²⁶ Mijns inziens heeft de Commissie in haar beleid op de twee volgende aspecten sterk de nadruk gelegd.

In de eerste plaats verlangt de Commissie dat van tevoren wordt aangegeven welke taken als diensten van algemeen economisch belang moeten worden beschouwd. Met andere woorden, transparantie en het maken van keuzes tussen essentiële en niet-essentiële diensten zijn hier belangrijke trefwoorden. Een en ander betekent mijns inziens dat ook in het mededingingsrecht de lidstaten gedwongen worden om hun beleid te stoelen op principes van good governance.

In de tweede plaats mag de verleende compensatie niet verder gaan dan noodzakelijk is. De Commissie heeft dit vereiste uitgewerkt door sterk de nadruk te leggen op de efficiënte besteding van overheidsmiddelen aan de hand van bepaalde boekhoudkundige rekenmethodes. Hierdoor worden lidstaten naar mijn mening gestimuleerd om veel efficiëntie in te voeren in de vormgeving van hun verzorgingsstaat, waarin diensten van algemeen economisch belang nu eenmaal een prominente rol spelen.

SLOTCONCLUSIES

Het economische bestuur behoort tot de kerntaken van de EU. Aangezien de Europese eenwording begonnen is als marktintegratieproject, meen ik dat de EU-regels voor de interne markt en de mededinging tot het economische bestuur behoren. De laatste jaren is het economische bestuur van het SGP aanzienlijk versterkt. De verworvenheden die de EU in dit kader in korte tijd heeft gerealiseerd, zijn indrukwekkend. Het SGP vormt samen met de interne markt en de Europese mededingingsregels een sterke motor voor de verdere economische integratie in de EU.

De uitgangspunten van de economische ordening waarmee de lidstaten rekening moeten houden, worden in toenemende mate bepaald op EU-niveau. Om de overheidsfinanciën houdbaar te houden, om het concurrentievermogen van de lidstaten te verbeteren en om de handel tussen de lidstaten te verbeteren, zijn maatregelen nodig die consequenties hebben voor een groot aantal beleidsterreinen. Lidstaten worden gedwongen te kijken naar de pensioengerechtigde leeftijd, naar de wijze waarop sociale diensten worden gefinancierd, naar de coherente en systematische vormgeving van bepaalde marktinterventies, enzovoort. Onder meer de inrichting van de verzorgingsstaat wordt daarmee geraakt door het EU-regels van

het economische bestuur. Het spill-overeffect van deze economische regels is daarmee aanzienlijk, maar onvermijdelijk.

Wat mij opvalt, is dat de uitgangspunten ontwikkeld in de verschillende kaders van het SGP, de interne markt en de mededingingsregels veel gemeen hebben en leiden tot een gemeenschappelijke set van waarden. Het is zonder meer duidelijk dat het bevorderen van vrije concurrentie als belangrijk uitgangspunt wordt gezien in dit verband. Verder wordt (weinig verrassend) sterk de nadruk gelegd op efficiëntie. Dit is echter niet alles. De uitgangspunten die ontwikkeld worden op EU-niveau hebben niet alleen betrekking op de markt. Juist vanwege het spill-overeffect naar andere beleidsterreinen, zoals die van de verzorgingsstaat, is het onvermijdelijk gebleken om uitgangspunten te ontwikkelen waarin de markt niet centraal staat. In deze bijdrage is bijvoorbeeld de EU-nadruk op good governance aan de orde gekomen. Verder blijkt ook de toegang tot bepaalde essentiële diensten een uitgangspunt te zijn. De uitwerking van de verschillende uitgangspunten kan plaatsvinden op nationaal niveau, maar afwijken van de EU-kaders is vaak niet geoorloofd. Het economische bestuur van de EU is een 'laboratorium' geworden voor de ontwikkeling van vele algemene uitgangspunten en waarden.

Een belangrijke waarde waarop de EU is gebouwd, is zonder meer die van de democratie. De structuren van het economische bestuur zitten ingewikkeld in elkaar en daardoor is democratische inbreng niet altijd goed geborgd. In het kader van het SGP is de rol van het Europees Parlement vooral beperkt tot die van dialoog.²⁷ Bij de wetgeving voor de interne markt is het Europees Parlement medewetgever (samen met de Raad), terwijl bij het mededingingsrecht dit parlement alleen advies mag geven. Het is van groot belang, zoals ook is aangegeven door de Raad van State,²⁸ dat

De betrokkenheid van de nationale parlementen dreigt achter te blijven

de democratische controle wordt verbeterd. Hierbij is behalve voor het Europees Parlement een belangrijke rol voor nationale parlementen weggelegd, omdat zij het budgetrecht hebben. De betrokkenheid van de parlementen dreigt achter te

blijven. Als de EU recht wil doen aan de waarde van de democratie, zullen zowel het Europees Parlement als de nationale parlementen in de toekomst meer invloed moeten krijgen op het economische bestuur.

Noten

1 Zie het Europa Manifest *Bouwen aan een Europa waar elk mens telt* van de EP-fractie van het CDA, 2013, p. 27.

2 Van deze mechanismen is het 'European Stability Mechanism' het belangrijkste, omdat deze faciliteit bedoeld is om te voorzien in de kapitaalbehoeften van de eurolanden die thans en in de

- toekomst in de problemen komen.
- 3 Zie Protocol 12 van het Verdrag van Lisabon (Pb. 2012 C326/279).
 - 4 Deze maatregelen zijn gepubliceerd in Pb. 2011 L306.
 - 5 Deze maatregelen zijn gepubliceerd in Pb. 2013 L140/1.
 - 6 Trb. 2012, 1.
 - 7 Zie F. Amtenbrink, 'Naar een effectievere economische governance in de Europese Unie?', *Sociaal-Economische Wetgeving* 50 (2011), nr. 10, pp. 429-443, aldaar p. 439.
 - 8 Amtenbrink 2011, p. 438.
 - 9 Zie bijvoorbeeld *NRC Handelsblad*, 30 mei 2013, pp. 6 en 7.
 - 10 Zie J.W. van de Gronden, *The transformation of EU competition and internal market law by the Stability and Growth Pact. Competence creep into the national welfare states?* (SSRN paper 2012). Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen, 2012, p. 13.
 - 11 Zie M. Ruffert, 'The European debt crisis and European Union law', *Common Market Law Review* 48 (2011), nr. 2, pp. 1777-1806, aldaar p. 1794.
 - 12 Zie 'Towards a genuine Economic and Monetary Union', te raadplegen via de volgende link: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/134069.pdf.
 - 13 Zie 'A blueprint for a deep and genuine Economic and Monetary Union. Launching a European debate', COM (2012) 777 final/2.
 - 14 Zie artikel 2 lid 2 van Verordening 1176/2011 betreffende de preventie en correctie van macro-economische onevenwichtigheden, Pb. 2011 L306/25 (onderdeel van het Sixpack).
 - 15 Het startschot voor deze ontwikkeling werd gegeven in het arrest in zaak 120/78, *Cassis de Dijon*, Jur. 1979, p. 649. Zie voor een verdere bespreking van de ontwikkelingen in de jurisprudentie onder meer C. Barnard, *The Substantive Law of the EU. The four freedoms* (derde editie). Oxford: Oxford University Press, 2010, p. 73 e.v., p. 270 e.v., p. 298 e.v., p. 373 e.v. en p. 569 e.v.
 - 16 Zie bijvoorbeeld zaak 302/86, *Commissie t. Denemarken*, Jur. 1988, p. 4607.
 - 17 Zie bijvoorbeeld zaak C-169/07, *Hartlauer*, Jur. 2009, p. I-1721.
 - 18 In bijvoorbeeld zaak C-55/95, *Gebhard*, Jur. 1995, p. 4165, worden in rechtsoverweging 37 de voorwaarden voor de Rule of Reason uiteengezet. Hieruit blijkt dat de proportionaliteit (noodzakelijkheid) een zeer belangrijke randvoorwaarde is.
 - 19 Zie bijvoorbeeld de zaak-Hartlauer (reeds aangehaald), gevoegde zaken C-357/10 t/m 359/10, *Duomo*, 10 mei 2012, n.n.g.; zaak C-212/08, *Zeturf*, Jur. 2011, p. I-5633.
 - 20 Zie zaak C-41/90, *Höfner*, Jur. 1991, p. I-1979.
 - 21 In zaak T-167/04, *Asklepios Klinken*, Jur. 2007, p. II-2379, werd nagegaan in hoeverre aan Duitse ziekenhuizen verleende financiële ondersteuning aanleiding gaf tot staatssteunproblemen.
 - 22 Zie bijvoorbeeld gevoegde zaken C-180/98 t/m C-184/98, *Pavlov*, Jur. 2000, p. I-6451.
 - 23 Zo heeft de Commissie in haar besluit in zaken E 2/2005 en N 642/2007 van 15 december 2009, de staatssteunregels toegepast op Nederlandse woningbouwcoöperaties. Dit besluit kan worden geraadpleegd via de volgende link: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/197757/197757_1155868_173_2.pdf. Op dit moment loopt er een procedure bij het Hof met betrekking tot deze zaak, die zich thans vooral toespitst op procedurele aspecten. Deze zaak is geregistreerd als zaak C-132/12.
 - 24 Een voorbeeld van een dergelijke uitzondering is artikel 101 lid 3 v.w.e.u., op grond waarvan afspraken die leiden tot verbetering van de productie, distributie of innovatie geoorloofd kunnen zijn, mits aan bepaalde voorwaarden is voldaan.
 - 25 Zie zaak C-280/00, *Altmark*, Jur. 2003, p. I-7747.
 - 26 Dit beleid kan worden geraadpleegd via de volgende link: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/sgei.html.
 - 27 Zie bijvoorbeeld artikel 2-bis lid 4 en artikel 2-bis van Verordening 1466/97 (onderdeel van het Sixpack).
 - 28 Zie de Voorlichting van de Raad van State van 18 januari 2013, W01.12.0457/I.